

Getuigenissen over het wedervaren van Gaston Bursens als activist

Amaat BURSENS

Van wat Gaston tijdens de oorlogsjaren 1914-1918 beleefd heeft, ben ik geen getuige geweest daar ik als oorlogsvrijwilliger op het IJzerfront in het geweld van de schietpartijen verwickeld zat.

Ik beschik over gegevens van twee ooggetuigen : zijn oudste zuster Juliette (1893-1972), en Jozef Uytterhoeven (1895-1972) die destijds de verloofde van Gastons jongere zuster Simonne was. Wat Juliette mij 22 febr. 1966 schriftelijk heeft meegedeeld (zij had een uitmuntend geheugen), komt in hoofdzaak op het volgende neer; ik voeg er enkele beschouwingen over Gastons aard en opvattingen bij.

Nadat in 1914 de Duitse kanonnen hun vuur op St.-Romboutstoren hadden gericht en de granaten méér de huizen van de nabijgelegen IJzerenleen dan de toren hadden getroffen, sloegen overtalrijke Mechelaren op de vlucht. Onder hen onze ouders. Zij kwamen in de Zeeuwse gemeente Axel terecht bij een zakenvriend van vader. Ook het gezin De Hollander was in Axel beland. De stadgenoten geraakten gauw bevriend. Gaston was wat blij dat vader en moeder De Hollander drie dochters hadden : Maria, Magdalena en Paula. Magdalena beviel hem zozéér dat hij het met een Zeeuws student — zoon van een rijke boer — aan de stok kreeg toen deze de schoonheid van de uitverkorene prees. „Niets voor jou, die is voor mij, ” snauwde Gaston de liefhebber toe.

In november 1914 bevonden beide gezinnen zich terug in Mechelen; zij bleven bevriend.

Gaston hernam zijn studies aan het Koninklijk Atheneum in de Grieks-Latijnse afdeling. In juli 1915 was hij met het eindexamen klaar gekomen. Wat nu ? De poorten van de vier Belgische universiteiten waren dicht. Om niet doelloos rond te lopen en om aan het gevaar te ontsnappen als opgeëiste werkkraft vroeg of laat in Duitsland terecht te komen, besloot hij — mede op aanraden van de studieprefekt, het hoofd van het Atheneum — de retorica nogmaals te doorlopen.

Jan Melis — zoon van de stadssecretaris van Antwerpen — was toen naar Mechelen gekomen om er zijn middelbare studies te voltooien. Om redenen die Juliette onbekend zijn gebleven, had men hem het Atheneum te Antwerpen ontzegd. Het kwam tussen Jan en Gaston tot echte vriendschap, te meer daar zij strijdvaardige aanhangers van de „Vlaamse Beweging ” waren.

Konflikten met de Waalse prefekt konden niet uitblijven. Van waarachtig aktivisme was er toen — althans te Mechelen — nog geen sprake.

In 1916 is het begonnen. Jan en Gaston lieten zich inschrijven als student aan de vernederlandste universiteit te Gent; in oktober trokken zij erheen; in het nabijgelegen Melle gingen zij aan de Kloosterstraat wonen; vandaar reden zij dagelijks per tram naar de universiteit. Medestudenten waren o.m. Wies Moens, Bob van Genechten, Lode en Herman Craeybeckx, Arthur Broecker, Jozef van Caekenberghe, Marcel D'Haese, Frans Mariman, Geo van Tichelen, Cyriel de Wael, Maurits de Meyer, stuk voor stuk vooruitstrevende jonge flaminganten die meenden dat ook in oorlogstijd de „Vlaamse Beweging” voortgang moest hebben. Of zij enig inzicht hadden in de ver sluierde doeleinden van de „Flamen-politik” van de Duitse kopstukken, valt te betwijfelen. Gaston stond te sterk in de overtuiging van het goede recht van de Vlaamse volksgemeenschap om „passivist” te zijn. Het besef dat zijn aktivistische bedrijvigheid, te midden van een half uitgehongerde en in haar vrijheid belemmerde bevolking, hem aan allerlei gevaren blootstelde, verlamde zijn houding niet. Het verzet was niet uitsluitend het werk van de door hem verafschuwde franskiljonse bourgeois, ook met vele vlaamsgezinden, de zogeheten „passivisten”, had hij af te rekenen. Gaston was tegen geweld. Zijn kracht lag niet in zijn vuisten, van nature was hij vredelievend. De toen welbekende roman van barones Bertha van Suttner, *Die Waffen nieder* (1889), waarin zij de oorlog bestrijdt, behoorde tot zijn geliefkoosde lektuur. Zijn anti-militarisme werd mede gevoed door de omstandigheid dat van het leger in België verfransende invloed uitging; het was een instelling waar de Vlamingen vernederingen te wachten stonden. Toch hebben vele jonge flaminganten zich als vrijwilliger aangemeld, allicht met de hoop dat hun bereidheid om de bezetters het land uit te drijven zou bijdragen om, na de oorlog, de elementaire rechten te verkrijgen waarop zij als volk aanspraak maakten.

Gastons pacifisme en anti-militarisme verklaren mede het antwoord dat hij zijn klasgenoot en boezemvriend Franz Schauwers gaf toen deze hem in 1915 voorstelde beiden de grens te oversteken om zich bij het leger aan de IJzer te voegen. „Het is niets voor mij, ga Frans”.

Wat Gaston te Gent als student in de Germaanse Filologie in en buiten de universiteit heeft verricht, is voor zijn ouders onduidelijk gebleven. Zoveel is zeker dat hij zich niet heeft ziek gestudeerd. Hij was geen studax. Filologie is een wetenschap; hij had verwacht dat de gedoeerde vakken zijn neiging tot de poëzie zouden voeden; het viel anders uit. Hij liet de 1ste examenzittijd voorbijgaan en kwam naar het ouderlijk huis te Bonheiden met het voornemen zich aldaar voor te bereiden voor het examen in de 2de zittijd (sept.-okt. 1917). Maar het aktivisme was naar zijn hoogtepunt opgelaaid; Gaston zou zich niet onbetuigd laten; hij gaf de studies op en werd te Mechelen zowat de spil van de beweging.

Over Gastons verdere bedrijvigheid en lotgevallen als activist weidt Jozef Uytterhoeven in zijn verhaal uit.

Uit Juliettes getuigenis weze nog aangehaald dat Gaston zich onverwacht had laten overhalen om op het Ministerie van Landbouw te Brussel te gaan werken; hij nam zijn intrek bij de ouders van zijn gewezen studiemakker Jozef Otquet die, niet ver van het station te Mechelen, aan de Leuvensesteenweg woonden. Eén dag per week, van zaterdag tot zondagavond, begaf Gaston zich naar het landgoed te Bonheiden.

Behalve activist, ontluikend dichter en pennelikker — hij moest toch aan de kost komen — was hij destijds voorzitter van de Voedselbedeling, een soort van „Winterhulp”, die tot stand was gekomen om de noodlijdenden van Amerikaans spek, vet en van eieren, brood enz. te voorzien. Mevrouw Van Rentherghem — echtgenote van de in 1917 benoemde Atheneum-prefekt — en andere dames, waaronder Juliette, droegen de voedselpakketten naar de behoeftigen wier namen op de adreslijsten vermeld stonden.

Hoe stond Gaston tegenover de bezetters? Hij beschouwde ze als vreemden in wier macht het lag de Vlaamse eisen in te willigen. Maar Mephistopheles had eens tegen Faust gezegd: „Du glaubst zu schieben, und du wirst geschoben”.

Meer dan eens stond hij met andere activisten machteloos tegenover woedende tegenstanders die hem bedreigden, zoniet naar het leven stonden; als er dan soldaten opdaagden om de bestoekten te bevrijden, weigerde Gaston zich onder hun bescherming te stellen; hij zocht dan vliegensvlug een wijkplaats op en wachtte er tot het gevaar geweken was. Door bajonetten wilde hij niet beschermd worden.

Van al degenen die Gastons wedervaren in 1917-1918 als activist hebben meegemaakt en zijn wel en wee hebben gedeeld, is Jozef Uytterhoeven de lotgenoot geweest die het dichtst bij hem stond. Ik volg zijn vlot, af en toe humoristisch getint verhaal op de voet onder vermindering van wat niet ter zake doet; enkele keren vul ik het met een verklaring aan. Soms heb ik het gewaagd een naar de vorm slordige zin te herschrijven. Hoewel het opstel pas in februari 1966 werd neergeschreven, mag de inhoud ervan als geloofwaardig worden beschouwd; het geheel klopt meestal met wat ik na de oorsprong van andere ooggetuigen heb vernomen.

De mening van Uytterhoeven over bepaalde toestanden, en over personen die hem en zijn strijdgenoten in de weg stonden, is subjektief getint; toch mag zij worden aangezien als zijnde de mening van een groot deel der vlaamsgezinden uit die beruchte tijd; het ging er hard tegen hard aan toe; er vielen scherpe woorden. Om de direktheid van het verhaal niet te schaden, laat ik het in de „ik-vorm” waarin Uytterhoeven het geschreven heeft.

Josephus, Maria, Cornelius Uytterhoeven, geboren te Berchem-bij-Antwerpen op 21 juli 1895, overleden te Tienen op 15 april 1972, was de

oudste zoon van Leonard Uytterhoeven en van Maria, Philomena, Paula Heylen.

Zijn vader was directeur van het Weeshuis aan de Lange Schipstraat; hij was een godvruchtig man die te Mechelen enig aanzien genoot. Schuin tegenover het grote gebouw stond de woning van het gezin De Hollander; de betrekkingen tussen beide gezinnen waren hartelijk; de kinderen konden het goed met elkaar stellen.

Na voleinding van zijn middelbare studies aan het Mechelse Sint-Romboutscollege (oude humaniora) ging Jozef te Leuven in de rechten studeren. Daaraan kwam door de oorlog een einde.

Boven zijn relaas had Uytterhoeven kunnen schrijven :

*Vraye historie ende al waer
Maghic u tellen, hoerter naer.
(Karel ende Elegast)
of
Gaston ende Jozef*

„Ik ben met Gaston Burssens in contact gekomen doordat de De Hollanders onze burens waren. Dat moet in de eerste helft van 1916 gebeurd zijn. Gaston was namelijk smoorverliefd op Magdalena en daar ik een goede kennis van haar was, was hij zich gaan inbeelden dat hij geen kans bij haar had. Hij was toen somber gestemd en liep met zelfmoordplannen langs de Leuvensevaart. Toen wij daar later op zinspeelden gaf hij zulks toe, doch beweerde dat het water van de vaart te koud was.

Ik en anderen noemden hem in die tijd „Charlot”, omdat hij met zijn slobberbroek, de twee zwarte vlekjes onder de neus en zijn haarbos waarop een bolhoed, erg op Charley Chaplin leek. Hijzelf vond dat leuk. Zodra het hem was gebleken dat zijn zuster Simonne mijn uitverkorene was, was hij van zijn vrees verlost; ik kwam met hem meer in aanraking, doch niet zo dikwijls want hij was altijd met zijn lief op schok.

Langzamerhand ontwikkelde zich het aktivisme; te Mechelen was Gaston een der eerste aanhangers. Hij werd weldra voorzitter van de „Groeningewacht” en zat als zodanig verschillende meetingen voor in een van de zalen van de stad. Ikzelf werkte toen, samen met mijn vriend Warre van Hoogenbempt (oudere broer van de schrijver Albert v. H.,) in de Bank Crédit Anversois. We hadden een franskiljon als directeur en kregen het met hem aan de stok. Hij versleet ons voor pangermanisten; het werd voor ons onhoudbaar.

Inmiddels was Gaston „klerk-opsteller” geworden op het aktivistisch Ministerie van Landbouw te Brussel. Hij raadde ons aan ons, met een aanbeveling van hem, te gaan aanbieden bij sekretaris-generaal Vernieuwe (lid van de Raad van Vlaanderen); wij deden het en kwamen terecht bij Maurice Roelants die toen privé-sekretaris van Vernieuwe was. We werden op staande

voet aanvaard en kregen als werkterrein de afdeling „Waters en Bossen”, waar alle klerken er vandoor waren gegaan omdat zij geen activisten wilden dienen. Daar stonden we; niemand kon ons helpen; dan maar in de niet te tellen dossiers snuffelen. Werk kwam er bij de uitvoering van de „bestuurlijke scheiding”. Alle dossiers die Wallonië betroffen, werden in bakken gestopt en naar Namen gezonden. In de „Vlaamse afdeling” ontdekten we de dossiers van hun met Franse opschriften voorziene kaften; de inventarissen werden vervlaamst; en... scheuren, scheuren maar.

W. van Hoogenbempt die ergens te Brussel 's avonds lessen in de boekhouding kreeg, had voor zijn cursus heel wat papier nodig. We hadden formulieren van franstalige koninklijke en ministeriële besluiten bij hopen liggen; het tweede blad van elk formulier was onbeschreven gebleven, en Warre legde een flinke voorraad degelijk papier aan. Op zekere dag was de voorraad spoorloos verdwenen. Warre stond er bij te vloeken en wist niet wat te denken, tot het uitlekte dat Gaston zijn *Verzen* (1918) op het papier van het ministerie had laten drukken. Van Hoogenbempt aanzag het geval als een flauwe grap.

Gaston (met andere nieuwelingen) was op de eerste verdieping in de afdeling Landbouw tewerkgesteld, onder leiding van directeur Joostens die al jaren in dienst was. In onze afdeling kregen we zijn klachten te aanhoren over al die jonge dichters, o.m. Reimond Herreman, Isidoor van Beughem, waarmede hij geschoren zat; hij kon er niets mee aanvangen en beweerde dat die mannen voor niets deugden.

Op 18 febr. 1918 werd door de Raad van Vlaanderen de zelfstandigheid van Vlaanderen uitgeroepen. Dat was meer tegen de Duitsers dan tegen België gericht; deze hebben het aan gevoeld, want toen heeft het weinig gescheeld of ze hadden alle activisten laten aanhouden. De Duitsers heulden met de franskiljons. Met al die sukkelaars van arme Vlaamse professoren en kunstenaars hadden ze eenvoudig een beetje compassie.

Grote meeting te Mechelen in de „Salle de Paris”. Van 's morgens zagen we dat er kruit in de lucht hing. De zogenaamde passivisten en belgicisten hadden aanhangers geronseld en de zaal werd overrompeld. René de Clercq, die de vergadering had voorgezeten, kreeg een duchtig pak slaag toen hij in de Bruul verscheen om zich naar het station te begeven. Gaston was daarbij en kreeg een kasseisteen in de rug, zo zwaar dat hij door zijn knieën zakte. Er vluchtten ten slotte enkele activisten in het hotel „Hof van Baffer” aan de Bafferstraat, waar een Duitse musicus, een zekere Knopf, broeder van de hofschilder Knopf, ze wist te beschermen. Die dag waren we blij dat we zonder kleerscheuren thuis geraakten.

Enkele weken later werd wraak genomen. Er was in de „Salle de Paris” een meeting van de van het front overgekomen soldaten, onder leiding van De Schaepdrijver, een herkulus. Daar trachtten de advocaten Van Kesbeek en De Glas met volgelingen de meeting overhoop te zetten, maar het bekwam

ze slecht. Er zaten namelijk, over de zaal verspreid, de „Witte Kaproenen” van Antwerpen die sloegen de hele zaal leeg. Van Kesbeeck en De Glas moesten de vlucht nemen, en schier alle banken lagen omver.

Zo ging de oorlog stilaan naar zijn einde. Omdat de treinen ofwel te vroeg ofwel te onregelmatig reden, gingen we te Brussel wonen, ik bij Mechelaars te Laken en Gaston op kamers aan de „rue des Camions” (de Woegenstroet). Daar woonden we toen op 11 nov. 1918 de wapenstilstand werd getekend; vanaf die datum was ik bij Gaston gaan wonen. We hadden op het ministerie drie maanden loon op voorhand getrokken. De dag daarna wilden we ons nog eens naar het ministerie begeven om te gaan kijken wat er gebeurde, doch activisten hielden ons op de „Place Madou” staan met de raad niet naar het ministerie te gaan, omdat daar Belgische gendarmen verschenen waren om de activisten aan te houden. En zo ontsnapten we voorlopig.

We trokken dus de stad in, zagen de intrede van de koninklijke familie met het leger dat van het front terugkwam. We stonden er met gemengde gevoelens naar te kijken. De Brusselaars waren stapelzot geworden.

De activistenvervolgung was begonnen. Door wat met anderen was gebeurd, wisten we wat ons te wachten stond, doch we zaten voorlopig veilig in Brussel en gingen ons zoveel mogelijk in cinema's verschuilen; maar telkens we een deur hoorden opengaan, keken we toch op. Het is erg zenuwslopend te weten dat de politie u op de hielen zit. Om daaraan een einde te maken besloten we (dat was Gaston, Jef Otquet en ik) naar Mechelen te gaan en ons in de gevangenis te gaan aangeven. We stonden met onze valiezen op de „Place Liedts” op de tram te wachten toen ik me naar de waterplaats moest begeven. Een heer, die we hadden zien staan kijken, volgde mij op de voet, kwam nevens mij staan en vroeg of ik niet mijnheer Uytterhoeven van Mechelen was. Hij beweerde landbouwingenieur te zijn en mij op het ministerie te hebben leren kennen. Hij gaf ons de raad niet naar Mechelen te gaan; hij had een zekere Huyghebaert horen zeggen dat ze naar Uytterhoeven en Burssens zochten om met hem af te rekenen. En zo bleven we te Brussel.

De Duitsers zaten toen nog tussen Tongeren en Maastricht. We besloten naar Holland te vluchten en trokken met de stoomtram naar Sint-Truiden. Deze was dusdanig overladen dat alle mannelijke reizigers moesten uitstappen om te duwen telkens hij een heuvel op moest. Tot overmaat van ramp stond onderweg, ergens bij een landelijke halte, de gewezen prefekt van het Atheneum te Mechelen (door de activisten afgezet) op de tram te wachten. Deze zou Gaston en Jef Otquet direkt als oud-leerlingen herkend hebben. Ze bukten zich onder de ramen tot wanneer de tram vertrok, terwijl ik de prefekt in het oog hield. We geraakten in Sint-Truiden, vast besloten, ten koste van wat ook, de Nederlandse grens te overschrijden.

Te Sint-Truiden gingen we Julien Dufaux opzoeken, een vroegere kennis van de familie De Hollander, die sekretaris van de gemeente Velm was. We ble-

ven er vernachten met drieën in één bed, zo smal dat we elkaar moesten vasthouden om er niet uit te vallen. Die nacht was Gaston erg terneergedrukt. Hij sprak gedurig over zijn lief dat hij nooit meer zou weerzien. De dag daarna gingen we met Julien enkele café's af. Overal Belgische soldaten. Op zeker ogenblik kwamen we in contact met een onderofficier die beweerde van Mechelen te zijn en ons, misschien na een onvoorzichtig woord, verklaarde dat hij de indruk had dat wij activisten waren die op de vlucht gingen. Hij beweerde een geheim kopstuk van de „Frontpartij” te zijn, hoorde ons uit en toen hij vernam dat we werkelijk naar Holland wilden, raadde hij ons dit ten stelligste af. Hij stelde ons voor met hem, de dag nadien, terug naar Brussel te rijden, ons in Mechelen gevangen te geven, inroepende dat inmiddels de Frontpartij wel voor de activisten in de bres zou springen. We reden dus naar Brussel en trokken naar het beruchte „Vlaams Huis” aan de Grote Markt (een doorn in de teen van de meeste Brusselaars) dat vol soldaten stak die aan het pintelieren waren en de „Vlaamse Leeuw” keelden dat men het tot aan de Beurs kon horen. Toen kregen we weer moed en voelden ons min of meer beschermd. Het zou voor de politie niet raadzaam geweest zijn daar binnen te treden.

Op 7 december waren we rond vier uur in de „rue du Progrès”, op weg naar het huis aan de Wagenstraat, ik met een Belgisch Wetboek onder de arm, Gaston met een lekkere fruittaart. Gaston was een snoeper, zijn zakken staken altijd vol koekjes en op roomijs was hij verzot. We waren zowat aan de ingang van het Noordstation, wanneer plotseling twee lange politieagenten op ons toetraden, ons bij de mouwen pakten en zeiden: „Messieurs, il faut nous suivre”, en ze sleurden ons weg. Een Mechelaar, een vroegere vriend van Gaston, een zekere M..., een onderwijzerke, had ons aangegeven, zeggende: „Houdt die mannen aan, de politie van Mechelen zoekt ze.” Op dit ogenblik wisten de agenten niet dat we geen dieven, aftruggelaars of moordenaars waren en vroegen of we geen wapens op zak hadden. Ik zei: „Enkel een pennemeske”. We hebben toen gezegd dat we activisten waren en dat was voor de agenten een opluchting.

Daar kwam een heer voorbij, sikkebaardje, jacquet en hoge hoed, een klassiek exemplaar van hogere ambtenaar, en deze vroeg de agenten: „Qu'est-ce que cela sont pour des gens?” De agenten antwoordden: „Des activistes” en dan sloeg de man groen uit van haat en nijd en kon niets anders zeggen dan: „On les prendra tous”. En zo kwamen we dan terecht in een klein politiekommissariaat aan de „rue des Croisades”. We werden door een kommissariske ondervraagd, in 't Frans natuurlijk. We vertikten het hem in 't Frans te woord te staan, zeiden dat we die taal niet verstonden en dat hij verplicht was de taal van zijn onderhorigen te spreken. Hij voer toen uit en vroeg: „Avec qui nous tenions le fou?” etc. te lang om te melden. Hij tastte ons af, nam een afschrift van onze identiteitskaart en vond in mijn zak het „Vlaams Activistisch Verweerschrift” van Dosfel. Ik zei hem dat hij

het maar moest lezen want dat daarin onze verdediging wettelijk vastgesteld was. Hij nam het in beslag en moest weten waar ik het vandaan gehaald had. Ik zei hem dat ik het gisteren gekocht had in een café aan de Grote Markt, waar de politie een huiszoeking gedaan had en alles had laten liggen. Toen moest ik wel bekennen dat hier het beruchte „Vlaams Huis” bedoeld was. Buiten alle verwachtingen liet de man ons gaan. Hij had klaarblijkelijk geen arrestatiebevel en kon ons niet aanhouden voor landloperij, omdat we hem moesten zeggen over hoeveel geld we beschikten. Samen hadden we fr. 2600, wat een grote som voor die tijd was. Hij kreeg bijna respect voor ons. We stonden nu op straat doch konden ons voorstellen wat er verder ging gebeuren. De man zou naar Mechelen telefoneren en verneemen dat er een arrestatiebevel op onze naam stond en zou dan heel Brussel ondersteboven gooien om ons te vinden. We gingen dus naar ons kwartier, scheurden een en ander kapot. We zeiden de hospita dat we weggingen en dat wanneer een paar heren naar ons kwamen vragen, ze er de hond moest achter jagen. Het wijf was in de mening dat we studenten aan de Brusselse universiteit waren. Ze noemde mij de „advokaat”; Gaston was de „commerçant” omdat hij zogezegd handelswetenschappen volgde.

We gingen naar een bekende patisserie door Vlaamse mensen gehouden aan de „Boulevard du Hainaut” en speelden ons botten vol „patekes”.

Vandaar gingen we naar een cinema en tegen de avond naar het „Vlaams Huis” dat weer stampvol Vlaamse soldaten zat. Doch tegen 10 u. moesten zij naar hun kwartieren en rond 11 u. zaten we daar nog met zijn vieren: een zekere Schuerwegen, inspecteur van het onderwijs, Gaston, Jef Otquet en ik. Plots komen daar twee kloeke burgers binnen, gaan zitten en vragen een kriecken-lambik. In de gauwte had ik gemerkt dat ze decoratie-lintjes in hun knoopsgat droegen, en het ging me door het hoofd dat zij geen bewuste Vlamingen konden zijn, want die worden in België niet gedecoreerd. Toen zij ons wat hadden afgeluisterd, schuift er een nevens mij op de bank en vraagt mijn identiteitskaart. Ik geef ze hem, sta recht en zeg tot de vrienden: „Heren, ze hebben mij bij mijn pees”. De man legt de hand op mijn schouder en noemt mij, in de naam der Wet, aangehouden. Hij vraagt ook de identiteitskaart van Jef Otquet, doch deze krijgt ze terug en wordt onverlet gelaten. Gaston zat een pijp te roken en zei heel kordaat, zoals Christus: „Is het mij dat ge zoekt?”

„Hoe is uw naam?”

„Burssens.”

In de naam der Wet, etc.

Hij had de gelegenheid mij toe te fluisteren: „Jef, ik heb nog een pas; wat moet ik daarmee doen?” Ik zei: „Vreet hem op.” Maar dat kon hij niet. We kregen de toelating eens naar de waterplaats te gaan en daar kon Gaston zich van het papier ontmaken. We namen afscheid van de kameraden om, ongeboeid, de twee mentors te volgen. Niemand kon zien dat we opgeleid

werden. Die mannen waren vlaamssprekend en niet zo erg anti. Ze zeiden dat de activisten ongelijk hadden de hand aan Brussel te slaan.

In de stad overal licht, lawaai, orgels, dansers, wallebakkers en wij die over weinige tijd in een donker hol zouden zitten. We belandden terug bij het kommissairke en het eerste dat hij riep was: „Er was een arrestatiebevel voor u beiden”. We bekenden dat we dat wisten en dan zei hij: „Waarom hebt ge dat niet gezegd?” We hebben eens hartelijk gelachen. Hij riep een oudere agent en deze verscheen met een vervaarlijk grote bos sleutels en zei hem: „Deze mannen zullen de nacht in het salon slapen”. Dit salon was een kotje van 1,75 × 1,10 m met een plank om erop te zitten, en gesloten met een zware ijzeren deur met een kijkgat. Ik ging in nummer 2 en Gaston in nummer 5. In nummer 3 lag er een als een varken te snorken en de agent riep hem toe: „Meutje¹, om 12 uur moogt ge eruit.”

We zaten dus opgesloten. Ik riep op Gaston en stelde hem voor iets te zingen. Het was bitter koud in de hollen. Wat gaan we zingen? Gaston riep: „Dat lieke van z'heit iet dat niet kan hangen.” En wij zingen. Daarna moest ik hem het lied van Lola uit *Cavaleria Rusticana* voorzingen. Hij vond dat schoon en ik heb het hem dan geleerd. We hebben bijna de hele nacht gezongen om ten slotte met de „Vlaamse Leeuw” tegen de morgen in slaap te vallen. Rond 8 uur kregen we iets dat op koffie leek en twee stukken zwart brood met wat vet erop. Het was die dag zondag. Op zeker ogenblik komt er een agent door het kijkgat zien en vraagt: „Meutje, voor wat zit ge?” „Aktivist”.

Het werd middag en we scheurden van de honger. Telkens we iemand op de koer hoorden, begonnen we te roepen om eten. Opeens verschijnt weer iemand voor het kijkgat. Het was de hoofdkommissaris. Ik vroeg naar eten, maar hij antwoordde: „On viendra vous chercher de Malines à 3 h.” En dat gebeurde ook. We werden een voor een uit ons hol gehaald en kwamen terecht bij de Mechelaar Haentjes die kommissaris in het station was. De man kende ons vanziens, ondervroeg ons, maakte een dossier op en zei dat hij twee Mechelaars van de gerechtelijke politie verwachtte om ons naar Mechelen te brengen. Toen deze binnenkwamen en ons bekeken konden zij hun ogen niet geloven. „Is dat niet de zoon van de directeur van de Hospice², en die andere de zoon van Pierre Bursens?” Ja, dat waren we en we gaven de mannen een sigaar. We kloegen over grote honger en Haentjes was begrijpend genoeg om met ons naar de „Automatic” te gaan waar we belegde broodjes konden eten, op onze kosten natuurlijk, maar hij trakteerde ons op een druppel in een ander café. En dan naar het station, naar de toenmalige bloktrein. We liepen de hele trein af, doch deze zat zo

1. Maatje

2. Weeshuis

stampvol dat er niet in te geraken was. Haentjes ging de hoofdconducteur opzoeken en we kregen een plaats in het kabintje dat boven de trein uitstak en waar we de machinist en de stoker aan het werk zagen. We zaten er als twee „Maagden van Mechelen”, elk in een rieten zetel, hoog en droog, zoals in de praalstoeten. Onderweg hadden we Haentjes verklaard dat we enigszins ongerust waren over de reactie van het publiek dat toen talrijk aan het station te Mechelen de aankomst der treinen stond af te wachten; maar Haentjes stelde ons gerust en zei: „Ik zou wel willen zien wie er een hand naar u zal uitsteken als wij daar bij zijn.” We kwamen dus uit het station, de kommissaris voorop, Gaston en ik gevolgd door twee agenten in burger en elk met een sigaar in onze kop. En werkelijk bij de uitgang zagen we enkele smoelen van tegenstanders die ons met ongelovige ogen bekeken, maar zich koest hielden. Toen vroeg Haentjes of we wensten eerst naar onze ouders te gaan om ze op de hoogte te stellen, doch we wimpelden dit af om een scenario te vermijden. En toen wandelden we verder langs de Zwartzustersvest, etc. naar de gevangenis. Het was zowat 19 uur toen we voor de poort stonden en overgeleverd werden aan de Furiën in het Hol van Trophonius. De hoofdcipier, Van Best, ontving ons met de uitroep: „Weeral aktivisten! Waar moet ik ze allemaal steken? Het zit hier al vol.”

Dan vingerafdrukken nemen, afgetast, signalement met foto genomen en overgeleverd aan een der Furiën achter het derde ijzeren hek. Ik zat in nummer 7, Gaston in nummer 11. In het algemeen waren de bewakers geen varkens; hier en daar was er een die wat praat verkocht van „nu is het onze beurt” en zo, maar het viel nogal mee. We zaten naar loffelijke gewoonte voor drie dagen „op secreet”, mochten met niemand spreken en geen bezoek van buitenuit ontvangen.

Daags nadien in een huurrijtuig met twee gendarmen en ongeboeid naar het gerechtshof. De heren juichten daar van plezier, omdat ze zich inbeeldden dat ze nu twee kopstukken vast hadden van wie ze alles gingen vernemen. De voorzitter van de raadskamer was rechter Meulemans die zeer beleefd, zelfs vriendelijk was. De assistent was substituut L...; deze behoorde tot de meest fanatiek franskiljonse familie van Mechelen. Hij zag groen van haat en razernij.

De beschuldiging luidde: „De getrouwheid van burgers, matrozen en soldaten aan 't wankelen te brengen, de vijand geholpen in zijn politieke doelen en met kwaad opzet meegewerkt aan de verandering van de staatsvorm.” Minimum vijf tot maximum twintig jaar dwangarbeid stond daarop; dit hadden we in ons wetboek gelezen. We zaten in een wachtkamer van het gerechtshof bewaakt door twee gendarmen en twee politieagenten. Een dezer bekeek ons nijdig en sprak hatelijke taal. De andere zweeg en de gendarmen fluisterden ons in het oor dat ook zij bewuste Vlamingen waren, dat ze op het front gezien hadden hoe de Vlamingen behandeld werden, en voegden er aan toe: „Troost u, jongens, onze tijd komt wel.”

In de zaal zat ook een neef van Felix Timmermans op roostering te wachten, een dikke sympatieke lacher die alles als een lol opnam. Een echte Pallieter. Dan terug naar de gevangenis waar we zes maanden lang niet meer uitkwamen omdat de heren van het gerecht ons daar kwamen ondervragen.

Na een twintigtal dagen echter zat de gevangenis zo vol dat we met 3 en 4 in één cel gestoken werden. Zo kwam ik weer bij Gaston terecht; op zeker ogenblik kreeg hij het schurft en wij daarna allemaal; vooral Gaston was er erg aan toe.

Het is een marteling van jeuk die dag en nacht aanhoudt en steeds vererbert. De dokter, een franskiljon, sloot de ogen en gebaarde dat hij niet wist wat het was. Dit was er speciaal op berekend om ons te doen lijden; tot de directeur der gevangenis zelf ingreep en ons liet behandelen met de enige afdoende remedie toen bekend, een paardenremedie: een heet bad in zeep-sop en daarna met een stijve borstel met calciumsulfaat de huid opengeschuurd dat men er weldra uit ziet als een melaatse, overdekt met bloed en geel pap die op de huid moet drogen. Als ge daaruit komt, is uw vel als gelooïd en het kraakt overal als ge verroert. Maar het is afdoende. De dag daarna terug in een heet bad en afgewassen met bruine zeep. Intussen werden onze klederen ontsmet en moesten we in gevangensklederen lopen. We zagen er als mussenverschrikkers uit. We moesten ondanks alles nog lachen, want nooit hadden we er zo bandietachtig uitgezien, en we waren van de marteling verlost. Daarna veranderden we dikwijls van celgenoten. Sommigen werden gelost, nieuwe kwamen er bij, o.a. twee rijke economische collaborateurs uit Bornem; deze kregen hun eten uit het „Hof van Beffer” en wij profiteerden allemaal van de lekkere beetjes.

Stilaan werden we kameraad met de cipieren; we smulden de ganse dag, rookten zoveel we wilden en het kwam zo ver dat we omzeggens meester van de gevangenis waren. De cipiers die ook veel te eten en vooral te drinken kregen, werden onze knechten en begonnen ons aan te spreken met „mijnheer” uit puur respect. De directeur wist dit alles, doch gebaarde van krommenaas. We dronken Bourgoognewijn uit kopjes, rookten sigaren met gouden bandjes en werden stilaan allemaal dik.

Wat er inmiddels bij het gerecht omging, is te lang om te vertellen, doch op zekere dag werd ons meegedeeld dat we onttrokken werden aan het burgerlijk gerecht om overgeleverd te worden aan de krijgsgaad. En wat erger was, de fameuze L... werd krijgsauditeur. We kregen een militair arrestatiebevel en hij deelde ons met innerlijk vermaak mee dat we ten hoogste over veertien dagen zouden moeten verschijnen.

Veertien dagen later echter gingen de deuren van de gevangenis open en schier alle activisten werden, twee per uur vrijgelaten. Gaston en ik waren de laatste. Dat was op 28 mei. Op het politiekommissariaat lag voor de meesten van ons een „non-lieu” klaar welke ik nooit ben gaan halen. Gaston kwam daarna nog voor het gerecht, werd veroordeeld tot zes maanden

en beroofd van zijn burgerrechten. Daar hij zes maanden min tien dagen in voorarrest gezeten had, moest hij nog tien dagen gaan zitten; en niemand heeft ooit geweten hoelang Gaston van zijn burgerrechten beroofd werd. De beroving heeft geen enkel gevolg gehad, want Gaston heeft ongestoord geleefd en alle wettelijke daden gesteld als iedere ongerepte Belg.

Tot hier het verhaal van Jozef Uytterhoeven; hij was een geboren verteller.

* ** *

Ik laat over Gaston als dienstplichtige nog even Juliette aan het woord :
„ Een tijd na zijn vrijlating werd Gaston te Mechelen ingelijfd bij het paardevolk (artillerie). Het oefenplein was gelegen dicht bij het station. Aanvankelijk bestonden de oefeningen meestal in het leren op- en afspringen van het paard. In die tijd bewoonden wij een buitengoed te Bonheiden. Als vader van het station kwam om huiswaarts te keren, moest hij dit oefenplein voorbij. Op zekere dag waren de soldaten aan het oefenen en van verre zag vader dat één van de soldaten onmogelijk op zijn paard kon springen, zodat vader bij zichzelf dacht „ wat voor een lompe boer moet dat zijn ”. Dichter bij gekomen, zag hij dat het zijn zoon was.

Dit op en af springen heeft voor Gaston niet lang geduurd, want op zekere dag liet de majoor vragen wie er hogere studies had gedaan. Daar niemand antwoordde, reageerde Gaston ook niet. Tot de majoor hem liet roepen en vroeg waarom hij niet geantwoord had daar hij toch hogere studies had gedaan. Het antwoord luidde : „ Ik wou niet opscheppen ”.

Vanaf die dag was het oefenen voor Gaston gedaan en deed hij dienst in het bureau van de majoor. Het moet zijn dat deze zeer tevreden over zijn helper was, aangezien Gaston met een schitterend „ certificaat ” huiswaarts is gekeerd na zijn legerdienst ”

* ** *

Hoe stond Gaston op latere leeftijd tegenover zijn gedragingen in de activistentijd ? Ik heb het hem nooit gevraagd, en hij had er geen behoefte aan om daarover te praten. Het enige dat ik hierover te weten ben gekomen, trof ik aan in Jan Walravens' monografie *Gaston Burssens* (A. Manteau, Brussel, 1960 (?), op blz. 9.

„ Ik vroeg hem hoe hij thans tegenover het aktivisme van zijn drieëntwintigste jaar stond. Hij haalde de schouders op.

- Dat is ver weg. Ik heb er niemand kwaad mee gedaan. Dat is het voor naamste.

Maar hij moet er toch zijn eigen passie door geleerd hebben, want heeft hij tijdens de eerste wereldoorlog niet verscheidene meetings gehouden ten bate

van de vervlaamsing van de Gentse universiteit, verscheidene artikelen geschreven en ontelbare discussies gevoerd?

Ik kan mij zijn toenmalige agitatie niet voorstellen, nu ik hem zo kalm, zo wars van alle grote woorden en van ieder nationalisme tegenover mij zie zitten (...).

- Och, het is voorbij."

Vanaf enkele jaren na de vervulling van zijn dienstplicht heeft Gaston, voor zover mij bekend, geen deel meer genomen aan publieke, politieke manifestaties. Hij was meer en meer internationaal georiënteerd. Toen hij nog een jonge man was, had hij reeds blijken van cultureel internationalisme gegeven, zoals trouwens andere jonge flaminganten. Het aktivisme heeft Gaston niet getekend; het heeft geen invloed op zijn literair werk gehad.

Ergens heb ik gelezen dat Gaston verklaard heeft voorstander van Groot-Nederland te zijn. Ik acht deze uitspraak niet in strijd met zijn uiteindelijke afkeer van nationalistische engheid.

Je zoekt je heil waar je meent het eens te vinden.